

Elektrošokové zbrane

*Výňatok z 20. všeobecnej správy,
zverejnenej v roku 2010*

Úvodné poznámky

65. CPT sa v navštívených krajinách čoraz častejšie stretáva s tým, že policajti a ďalší príslušníci orgánov presadzovania práva sú vybavení elektrošokovými zbraňami (*electrical discharge weapons, EDW*), a podľa zistení výboru sa takéto zariadenia používajú aj v miestach, kde sú zadržované osoby (najmä vo väzniciach). Existujú rôzne typy elektrošokových zbraní, od elektrických obuškov a iných ručných zbraní vyžadujúcich priamy kontakt s osobou, ktorá má byť ich cieľom, až po zbrane schopné vystreľovať projektily podobné šípom, ktoré spôsobia elektrický šok osobe nachádzajúcej sa v určitej vzdialenosti.

66. Používanie elektrošokových zbraní orgánmi presadzovania práva a inými verejnými činiteľmi je kontroverzná téma. Rozdielne názory sa týkajú tak konkrétnych okolností, za akých môže byť ich používanie opodstatnené, ako aj možných negatívnych účinkov týchto zbraní na zdravie. Treba tiež uznať skutočnosť, že samotná povaha elektrošokových zbraní vytvára možnosť ich zneužitia. CPT pri viacerých príležitostiach získal vierohodné dôkazy o tom, že tieto zbrane sa použili pri závažných prípadoch zlého zaobchádzania s osobami pozbavenými osobnej slobody, a zadržované osoby výbor často informovali, že sa im údajne vyhrážalo použitím elektrošokovej zbrane.

67. CPT sa otázke elektrošokových zbraní venoval už skôr vo viacerých správach zo svojich návštev. v nasledujúcom texte opätovne zdôrazňuje svoje doterajšie postoje a poukazuje na niektoré znepokojivé skutočnosti. CPT by uvítal pripomienky k tejto časti svojej všeobecnej správy, aby sa výboru pomohlo vypracovať normy týkajúce sa tejto zložitej otázky.

Všeobecné zásady

68. CPT chápe želanie vnútroštátnych orgánov vybaviť orgány presadzovania práva prostriedkami, ktoré im umožňujú lepšie odstupňovať reakciu na nebezpečné situácie, s ktorými sa stretávajú. Nemožno pochybovať o tom, že elektrošokové zbrane, ktorých účinok nie je natoľko smrtiaci ako v prípade iných zbraní, môže v niektorých prípadoch umožniť predísť použitiu strelných zbraní. Elektrošokové zbrane však môžu spôsobiť akútnu bolesť a ako sme už uviedli, sú zneužitelné. Preto by každému rozhodnutiu vybaviť príslušníkov orgánov presadzovania práva a ďalších verejných činiteľov elektrošokovými zbraňami mala predchádzať podrobná diskusia na úrovni výkonných aj zákonodarných orgánov štátu. Kritériá na nasadenie elektrošokových zbraní by mali byť ustanovené zákonom a podrobne vymedzené v osobitných predpisoch.

69. CPT zastáva názor, že používanie elektrošokových zbraní by sa malo riadiť zásadou nutnosti, subsidiarity, proporcionality, včasného varovania (tam, kde je to možné) a preventívnej opatrnosti. Tieto zásady okrem iného znamenajú, že verejní činitelia, ktorým sú takéto zbrane vydané, musia dostať primeraný výcvik na ich používanie. Kritériá na používanie elektrošokových zbraní schopných vystreľovať projektily by sa mali priamo odvodiť od kritérií platných na používanie strelných zbraní.

70. Podľa názoru CPT by sa používanie elektrošokových zbraní malo obmedziť len na situácie, v ktorých existuje reálne a bezprostredné ohrozenie života alebo nebezpečenstvo vážneho zranenia. Je neprípustné používať tieto zbrane iba s cieľom dosiahnuť vykonanie nejakého príkazu. Použitie týchto zbraní by sa navyše malo povoliť len vtedy, keď iné – menej donucujúce – metódy (vyjednávanie a presvedčanie, hmaty a chvaty atď.) buď zlyhali, alebo ich nie je možné použiť, a keď sú jedinou možnou alternatívou inej metódy, ktorá by znamenala väčšie riziko poranenia alebo smrti.

Uplatňovanie týchto zásad v konkrétnych situáciách

71. Pokiaľ ide o uplatňovanie týchto zásad v konkrétnych situáciách, CPT sa napríklad jednoznačne postavil proti tomu, aby elektrošokovými zbraňami boli vybavení príslušníci útvarov zodpovedných za odsun zadržaných migrantov. Výbor sa dôrazne vyjadril aj proti používaniu elektrošokových zbraní v prostredí väznic (a ešte dôraznejšie v prostredí uzavretých psychiatrických oddelení). v takomto zabezpečenom prostredí by použitie elektrošokových zbraní mohli odôvodniť len veľmi výnimočné okolnosti (ako je napríklad vzatie rukojevníkov), a aj to len pod prísnu podmienkou, že tieto zbrane používa iba špeciálne vycvičený personál. Vôbec by nemalo prichádzať do úvahy štandardne vybaviť elektrošokovými zbraňami personál prichádzajúci do priameho kontaktu s osobami držanými vo väzniciach alebo na akomkoľvek inom mieste, kde sa nachádzajú osoby zbavené slobody.

72. Elektrošokové zbrane sa v čoraz väčšej miere používajú pri zatýkaní; sú všeobecne známe príklady, kedy boli v tejto situácii zneužit (napríklad, keď sa opakovane aplikovali elektrické šoky osobám ležiacim na zemi). Používanie elektrošokových zbraní v takýchto situáciách je jednoznačne potrebné prísne vymedziť. CPT zistil, že v niektorých krajinách existuje usmernenie, podľa ktorého orgány presadzovania práva môžu tieto zbrane použiť vtedy, keď čelia násiliu alebo hrozbe násilia takého stupňa, ktorý by inak vyžadoval, aby na svoju ochranu alebo na ochranu iných museli použiť silu; toto usmernenie je však natoľko široké, že otvára priestor na neprimeranú reakciu. Keby sa elektrošokové zbrane mali postupne stať zbraňou prvej voľby príslušníkov orgánov presadzovania práva zakaždým, keď sa stretnú s odporom pri zatýkaní, mohlo by to veľmi negatívne ovplyvniť pohľad verejnosti na orgány presadzovania práva.

73. Vzhľadom na svoj obmedzený mandát CPT sa zdráha zaujať jednoznačné stanovisko k používaniu elektrošokových zbraní pri zásahoch na udržanie alebo obnovenie verejného poriadku (napríklad pri demonštráciách). s ohľadom na zásady uvedené v bode 70 sa však používanie elektrošokových zbraní pri týchto zásahoch môže považovať za neprimerané, ak neexistuje reálne a bezprostredné ohrozenie života alebo nebezpečenstvo vážneho zranenia. Príslušníci orgánov presadzovania práva v takýchto prípadoch majú (alebo by mali mať) k dispozícii ďalšie možnosti ochrany a postupu, špeciálne prispôbené úlohám, ktoré plnia. Stojí za zmienku, že používanie elektrošokových zbraní pri zásahoch počas verejných demonštrácií niektoré policajné sily v Európe vylúčili.

74. Osobitná pozornosť by sa mala venovať opaskom spôsobujúcim elektrický šok a podobným prostriedkom. CPT dal jasne najavo svoj odmietavý postoj k používaniu prostriedkov tohto druhu na kontrolu pohybu zadržaných osôb, či už vo vnútri alebo mimo miesta, kde sa nachádzajú osoby

zbavené slobody. Vybavenie takýmito prostriedkami je podľa názoru výboru už samotnou svojou podstatou ponižujúce pre osobu, ktorá ich používa, a možnosť ich zneužitia je mimoriadne vysoká. Je možné a potrebné nájsť alternatívne spôsoby zaistenia bezpečnosti pri pohybe zadržaných osôb.

Inštruktáže a odborná príprava

75. Keď sa prijme rozhodnutie o vydaní elektrošokových zbraní, príslušné orgány musia zabezpečiť vydanie podrobných pokynov zložkám, ktoré budú mať takéto zbrane k dispozícii. Ďalej treba urobiť cielený výber a zabezpečiť primeraný výcvik príslušníkov, ktorí ich môžu používať – berúc do úvahy ich odolnosť voči stresu a schopnosť úsudku. Popri pravidelných testoch by sa mal vykonávať aj priebežný výcvikový program (pozri tiež bod 80).

Technické aspekty

76. Rovnako, ako pri iných typoch zbraní, by aj elektrošokové zbrane mali pred uvedením do užívania prejsť schvaľovacím konaním. Tento postup by mal zabezpečiť najmä to, aby počet, trvanie a intenzita elektrických výbojov boli obmedzené na bezpečnú úroveň. CPT je informovaný o prípadoch, keď osoby zbavené slobody boli vystavené niekoľkým opakovaným elektrickým výbojom v rýchlom slede; takéto neúmerne a zbytočné použitie sily sa môže určite označiť za zlé zaobchádzanie. Okrem toho by sa mali prijať opatrenia na pravidelnú údržbu/servis.

77. Elektrošoková zbraň by mala obsahovať komponent (obvyčajne ním býva pamäťový čip), ktorý sa môže použiť na zaznamenávanie rôznych informácií a na kontrolu spôsobu použitia zbrane (napríklad presný čas použitia; počet, dĺžka a intenzita elektrických výbojov atď.). Príslušné orgány by mali v primeraných intervaloch systematicky čítať informácie uložené na týchto čipoch (aspoň raz za tri mesiace). Okrem toho by tieto zbrane mali byť vybavené vstavaným laserovým zameriavačom a videonahrávacím zariadením umožňujúcim bezpečné zacielenie a zaznamenanie okolností ich použitia.

78. Elektrošokové zbrane vydané príslušníkom orgánov ~~orgánom~~ presadzovania práva je obvykle možné používať rôznymi spôsobmi, najmä v režime „strelba“ a „kontakt“ (priamy kontakt s telom). v režime „strelba“ sa zo zbrane vystreľujú projekty, ktoré pri kontakte s osobou nachádzajúcou sa v malej vzdialenosti generujú elektrický výboj. v prevažnej väčšine prípadov tento výboj spôsobí kontrakcie všetkých svalov a navodí dočasné ochrnutie, v dôsledku čoho osoba spadne na zem. Na druhej strane pri použití režimu „kontakt“ elektródy na zakončení zbrane vytvárajú elektrický oblúk a pri kontakte s cieľovou osobou elektródy spôsobia veľmi intenzívnu, lokalizovanú bolesť, pričom existuje možnosť popálenia kože. CPT má silné výhrady k tomuto druhému spôsobu použitia. Riadne vycvičení príslušníci orgánov presadzovania práva majú k dispozícii mnohé ďalšie techniky použiteľné v prípade fyzického kontaktu s osobou, ktorú je potrebné ovládnuť.

Zdravotné aspekty

79. Možné účinky elektrošokových zbraní na fyzické a duševné zdravie osôb, proti ktorým sú použité, sú predmetom rozsiahlej argumentácie a diskusie, ktorú sčasti podnietila smrť viacerých osôb krátko po vystavení pôsobeniu týchto zbraní. Hoci výskum v tejto oblasti zatiaľ nepriniesol jednoznačné výsledky, nemožno pochybovať o tom, že použitie elektrošokových zbraní sa spája s konkrétnymi zdravotnými rizikami, ako je napríklad možnosť zranenia pri páde po tom, ako osobu zasiahol projektil, alebo možnosť popálení pri dlhšie trvajúcim pôsobení takejto zbrane v „kontaktnom“ režime. Hoci sa nerobil dôkladný výskum možných účinkov elektrošokových zbraní na obzvlášť zraniteľné osoby (napr. starší ľudia, tehotné ženy, malé deti, osoby trpiace

srdcovou poruchou), podľa názoru CPT sa ich použitiu proti týmto osobám treba v každom prípade vyhýbať. Použitie elektrošokových zbraní proti osobám v stave delíria alebo pod vplyvom alkoholu je ďalšou citlivou témou; osoby, ktoré sa nachádzajú v takomto duševnom stave, nemôžu pochopiť význam predbežného varovania, že sa proti nim použije zbraň, a takáto situácia by ich mohla ešte väčšmi rozrušiť. Smrť osôb pri zatýkaní sa pripisuje práve takýmto zdravotným diagnózam, najmä ak sa použijú elektrošokové zbrane. Preto je potrebná zvýšená opatrnosť a použitiu elektrošokových zbraní sa treba vyhýbať nielen v podobných prípadoch, ale aj všeobecne v každej situácii, keď môžu zvýšiť riziko úmrtia alebo poranenia.

80. Súčasťou výcviku príslušníkov, ktorým sa vydávajú elektrošokové zbrane, by mali byť informácie o tom, kedy ich je nevhodné použiť zo zdravotných dôvodov, ako aj inštrukcia o poskytovaní prvej pomoci (v prípade pádu, popálenín, poranení spôsobených projektilmi, srdcových porúch, delíria, rozrušenosti atď.). Ďalej treba hneď po získaní kontroly nad osobou, proti ktorej bola použitá elektrošoková zbraň, túto osobu informovať, že zbraň má iba dočasný účinok.

81. CPT zastáva názor, že každú osobu, proti ktorej bola použitá elektrošoková zbraň, by mal prezrieť lekár a v prípade potreby by mala byť prevezená do nemocnice. Lekári a záchranné služby/rýchla lekárska pomoc by mali byť oboznámené s možnými účinkami použitia týchto zbraní na človeka, a s relevantnými spôsobmi liečby, tak pokiaľ ide o fyzické ako aj duševné zdravie. Okrem toho by sa dotknutých osobám (a/alebo ich advokátovi na základe požiadania) malo vystaviť lekárske potvrdenie.

Postup po zásahu

82. Po každom použití elektrošokovej zbrane sa má vypočítať príslušník orgánu presadzovania práva, ktorý túto zbraň použil. O zásahu by sa ďalej malo podať podrobné hlásenie nadriadenému orgánu. v hlásení by sa mali uviesť presné okolnosti, považované za preukázateľne dôvodné na použitie tejto zbrane, spôsob jej použitia, ako aj všetky ďalšie relevantné informácie (prítomnosť svedkov, či boli k dispozícii iné zbrane, lekárske ošetrenie poskytnuté zasiahnutej osobe atď.). k hláseniu by sa mali pripojiť aj technické informácie zaznamenané na pamäťovom čipe a videozáznam o použití elektrošokovej zbrane.

83. Tento interný postup by mal byť doplnený o externý monitorovací postup. Tento by mohol zahŕňať systematické informovanie - v pravidelných intervaloch - nezávislého orgánu zodpovedného za dohľad nad orgánmi presadzovania práva o všetkých prípadoch použitia elektrošokových zbraní.

84. Kedykoľvek vyjde najavo, že použitie elektrošokovej zbrane nebolo v súlade s príslušnými zákonmi a predpismi, treba otvoriť patričné vyšetrovanie (disciplinárne a/alebo trestné).